

Lukáš Vlček | Němci v Protektorátu Čechy a Morava v prvních měsících okupace

Přestože nestojí v centru zájmu českých badatelů, tvoří německá menšina integrální součást dějin Protektorátu Čechy a Morava. Je tomu tak již proto, že v jejím jménu došlo k rozbití Československa v září 1938, obsazení území druhé republiky v březnu 1939 a následnému vyhlášení protektorátu. „Ochrana“ německých soukmenovců tak byla politickou kartou v rukou nacistického Německa a jeho expanzivních plánů. Připojením Čech a Moravy k říši by tedy mohl vzniknout dojem, že její úloha skončila, neboť všech cílů bylo dosaženo.

I nadále se však provádějí různá opatření, která mají sloužit zájmům tzv. Volksdeutsche, Pragerdeutsche či Protektoratsdeutsche. Je samozřejmé, že cílem všech nejrůznějších nařízení, např. zavádění němčiny jako úředního jazyka v protektorátu nebo přejmenovávání ulic, primárně byla postupná germanizace českého obyvatelstva a prostoru, použijeme-li nacistický slovník, avšak argumentováno bylo potřebami německého obyvatelstva protektorátu. Jaký byl tedy statut Němců, kteří po Mnichovu a následně po 15. březnu 1939 zůstali na území druhé republiky a poté nově vzniklého Protektorátu Čechy a Morava?

Německá menšina nebyla početně příliš silná, jednalo se přibližně o 240 000 osob, tedy o 4 % obyvatel, kteří žili rozptýleně po celém území Čech a Moravy. Větší počty se soustřeďovaly pouze v několika větších městech, jako např. v Brně (cca 40 000), Jihlavě (26 000), Olomouci (20 000), Moravské Ostravě a Českých Budějovicích (v obou asi 8 800), relativně nejvíce pak bylo Němců v Praze (42 000). Po Mnichovu byli zejména brněnští a jihlavští Němci zklamaní, že se tyto dva jazykové ostrovy nestaly součástí záboru pohraničí. Teoreticky sice mohli uplatnit právo opce, ale brzy se ukázalo, že to není v souladu se zájmy nacistického Německa, které si přálo z již zmíněného důvodu mít v Česko-Slovensku co největší německou menšinu. Po relativně klidném konci roku 1938, kterého Ernst Kundt, vedoucí zbylých Němců podporovaný Berlínem, využil k organizaci menšiny, začaly v lednu postupně přibývat požadavky dalších a dalších práv a výjimek pro zbylé Němce. Nejprve došlo 7. listopadu 1938 k založení parlamentního klubu nacionálně socialistických

poslanců a senátorů, ačkoliv v té době NSDAP ještě nebyla povolena.¹ Ve druhé polovině prosince 1938 byla Praha Berlínem donucena uznat německou menšinu jako tzv. *Volksgruppe*, která tak získala postavení suverenity, neboť i Němci ve druhé republice dohromady tvořili „německost“ (Deutschtum) v zahraničí.² Po lednové sérii Kundtových projevů a článků v německém druhorepublikovém tisku, a zejména po návštěvě ministra zahraničí Františka Chvalkovského v Berlíně 21. ledna 1939 povolila pražská vláda oficiálně činnost NSDAP. Do Česko-Slovenska se tak mj. začal oficiálně dovážet nacistický říšský tisk a Hitlerův *Mein Kampf*.³ Tyto a ani další ústupky však nezabránilo tomu, aby 15. března 1939 nebyla druhá republika okupována a na jejím území nevznikl Protektorát Čechy a Morava.

Pro Němce znamenal tento akt jednu zásadní změnu. Na základě nařízení říšského protektora ze dne 20. dubna 1939 se stali zpětně od 16. března 1939 německými státními příslušníky a zároveň měli v případě trvalého bydliště v protektorátu práva jeho státních příslušníků. Výjimku tvořily pouze osoby, které po ztrátě česko-slovenského občanství nabyli jiné státní příslušnosti nebo měli 16. března 1939 svá bydliště v bývalých československých zemích Slovensku či Podkarpatské Rusi.⁴ V téže době došlo k vytvoření okresů NSDAP, které byly pověřeny péčí o německou menšinu v protektorátu. Byla tak zamítnuta Frankova dřívější iniciativa, ve které žádal, aby byl Protektorát Čechy a Morava prohlášen samostatnou župou a on župním vedoucím. Nově vzniklé okresy NSDAP plzeňský, pražský, královhradecký, olomoucký a moravskoslezský přidělila stranická kancelář říšské župě Sudety (Liberec), brněnský a jihlavský župě Dolní Podunají (Víděň), budějovický župě Horní Podunají (Linec) a klatovský župě bayreuthské. Tento přesun stranické působnosti na sousední župy měl za následek kompetenční boje, jež lze vysvětlit především nejasným vymezením pravomocí mezi stranou a protektorátní správou. Strana měla pečovat o německé „soukmenovce“, úřadu říšského protektora naopak příslušeli všichni obyva-

1 GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha–Litomyšl 2004, s. 142.

2 Tamtéž, s. 146.

3 LUKEŠ, František: *Podivný mír*, Praha 1968, s. 284.

4 *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 60–61.

telé protektorátu. Nezbytně tak muselo docházet k překrývání, na něž si po válce stěžoval i sám K. H. Frank.⁵

Dalším krokem bylo nařízení protektora z 20. července 1939 (s platností od 1. srpna 1939) o zařazení protektorátních Němců pod říšskou právní jurisdikci, nebo přesněji – *Právní poměry osob, které nabyly německé státní příslušnosti v souvislosti se zřízením Protektorátu Čechy a Morava, posuzují se dle německého práva, jak to platí v říšské župě Sudety, pokud toto právo prohlásí zákony domovského státu za použitelné.*⁶ Zmíněná opatření způsobila známou situaci, kdy se protektorátní Němci stali samostatnou kategorií obyvatelstva, která byla zcela vyňata z kompetence české protektorátní správy. Jako příklad může sloužit výzva z listu *Volksdeutsche Zeitung*, ve které jsou němečtí občané důrazně upozorňováni, že např. sňatky uzavřené po 1. srpnu a nenahlášené německému stavovskému úředníkovi jsou neplatné. To samé platilo i v případě nově narozených dětí či úmrtí, které měly být nyní evidovány v knize rodin, resp. knize zemřelých.⁷ Všechny uvedené změny pak doplnilo – z pohledu Němců zcela logické – nařízení z 21. března 1939 o používání němčiny jako úředního jazyka v protektorátě.⁸

Samostatnou kapitolu tvoří německý spolkový život. Stejně jako Češi měli i Němci bohatou a pestrou strukturu spolků. Pro ty ovšem znamenal Mnichov a následné odtržení pohraničí velkou ránu, protože těm celostátně organizovaným naprosto zásadně ubylo členstvo. Po 15. březnu 1939 jsou pak postupně jednotlivé, ještě fungující spolky začleňovány do celoříšských organizací.⁹ Jako příklad může sloužit stavovské sdružení německých lékařů. Již koncem roku 1938 si stěžuje jeho předseda Karl Baldrian na malý počet německých lékařů zapsaných u zdravotních

5 ZIMMERMANN, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety*, Praha 2001, s. 232.

6 *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 378.

7 *Volksdeutsche Zeitung*, 14. 9. 1939, s. 5; *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 379.

8 PASÁK, Tomáš: *Pod ochranou říše*, Praha 1998, s. 396.

9 Týkalo se to např. různých sdružení německých úředníků, která 30. září 1939 ukončila činnost. Místo nich začal v protektorátu působit Říšský svaz německých úředníků v Protektorátu Čechy a Morava. *Volksdeutsche Zeitung*, 24. 9. 1939, s. 5.

pojišťoven. Základní důvody vidí dva: 1. některým lékařům bylo krátce po Mnichovu povoleno z materiálních důvodů odejít do Sudet, Německa či Rakouska; 2. zároveň si stěžuje na šikanu ze strany pojišťoven, které hromadně vypovídají německým lékařům smlouvy s poukazem na malý počet Němců v Česko-Slovensku. Kritizuje zejména druhý bod, neboť podle jeho informací prý v Č-SR po Mnichovu působí pouze cca 120 volně praktikujících německých árijských lékařů, což znamená jeden doktor na 2000 německých pacientů, a na klinikách je prý stav ještě horší.¹⁰ Byly zde ovšem i objektivní potíže, zejména fakt, že německé obyvatelstvo bylo nyní roztroušeno víceméně po celém území druhé republiky a zajistit všem Němcům německého lékaře tak bylo prakticky nemožné. Že se ovšem problém nepodařilo vyřešit ani po vzniku protektorátu, dokládá např. zpráva z 1. září 1939, ve které se uvádí, že z celkem 1235 zubních lékařů v protektorátu je 876 Čechů, 252 Židů, 74 cizinců árijského původu a pouze 27 Němců.¹¹

Poněkud jiným vývojem prošla Německá společnost věd a umění pro Československou republiku (*Deutsche Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik*). Tato společnost byla založena v roce 1891 jako protipól České akademii věd a kladla si za cíl podporovat německou vědu a kulturu v Čechách a na Moravě. Po vzniku samostatného Československa byla tato její role ještě více zdůrazňována. Po celou dobu trvání první republiky vyvíjelo její představenstvo snahu, aby byla společnost prohlášena za akademii, čemuž české úřady předběžně vyhověly až v roce 1938. Pro následující události však nemohla být oficiální změna po formální stránce dotažena do konce. Jistě není bez zajímavosti, že členy byly i významné osobnosti sudetoněmeckého aktivismu, jako např. Franz Spina, dlouholetý předseda *Bund der Landwirte* a člen představenstva společnosti (členem od roku 1922) či Robert Mayr-Harting, přední politik *Deutsche Christlichsoziale Volkspartei* (DCV) a člen od roku 1924.¹² Převážnou část členstva ovšem tvořily konzervativní sudetoněmecké elity, což se ukázalo při personálních změnách

10 *Národní archiv* (dále jen NA), f. Říšský svaz německých lékařských spolků v ČSR a jeho členské organizace 1897–1944, k. 7.

11 *Volksdeutsche Zeitung*, 1. 9. 1939, s. 4.

12 *Archiv hlavního města Prahy* (dále jen AHMP), f. Společnost pro povznesení německé vědy, umění a literatury v Čechách (neuspořádaná), k. 58 (publikace).

v letech 1938–1939. Až na výjimky se totiž žádné nekonaly. Zůstaňme u dvou uvedených příkladů: Franz Spina zemřel ještě před Mnichovem na infarkt (17. září 1939)¹³ a Robert Mayr-Harting byl naopak po Mnichovu urychleně vyloučen. Rychlost vyloučení dokumentuje lepicí páska, kterou je zakryto jeho jméno ve výroční zprávě za rok 1938, kde je uveden seznam členů ke konci ledna 1939.¹⁴

Od ostatních sudetoněmeckých korporací se společnost lišila též strukturou. Nejednalo se totiž o organizaci s masovou základnou, naopak. Povoleno bylo maximálně 60 skutečných členů s trvalým bydlištěm v ČSR, z nichž alespoň dvě třetiny musely být z Prahy a jejího blízkého okolí. Koncem 30. let byla podmínka pražské adresy zrušena, opět ji však zaváděly nové stanovy z roku 1941. Do těchto stanov se již také plně promítly zásady nacistické správy. Prezident přestává být volen, nýbrž je na návrh valné hromady jmenován říšským protektorem a říšským ministrem pro vědu, vzdělání a lidovou osvětu. Po nástupu Reinharda Heydricha pak 8. prosince 1941 došlo rovněž k tolik očekávané přeměně na Německou akademii věd v Praze.¹⁵

Společnost dále zahrnovala čestné a dopisující členy, jejichž počet mohl dosáhnout až 150. K „očistě“ společnosti od neárijců došlo ještě před 15. březnem. Na návrh prezidenta profesora Otto Grossera bylo 25. ledna 1939 jednomyslně přijato usnesení o vyloučení všech neárijských členů společnosti.¹⁶ Tuto skutečnost pak při různých příležitostech neváhají představitelé společnosti s jistou chloubou zdůrazňovat.¹⁷

Podobnému významu, jaký měla Německá společnost věd a umění pro Československou republiku pro sudetské Němce v celé ČSR, se těšil spolek Německý dům (Deutsches Haus, dříve Deutsches Casino, dnes

13 PEŠEK, Jiří: Franz Spina – Sudetoněmecký bohemista a československý ministr. *Dějiny a současnost*, 1998, č. 6, s. 23.

14 AHMP, f. Společnost pro povznesení německé vědy, umění a literatury v Čechách (neuspořádáno), k. 58 (publikace).

15 Tamtéž, k. 2 (stanovy).

16 Tamtéž, k. 5 (protokoly představenstva).

17 Dne 30. dubna 1941 např. Otto Grosser v tomto smyslu reaguje na výnos říšského ministra pro vědu, vzdělání a lidovou osvětu, který nařizuje vyloučení všech zahraničních korespondentů neárijského původu z německých akademií. Tamtéž, k. 66 (různé).

Slovanský dům v ulici Na Příkopě) nejen mezi pražskými Němci. Byl založen již v roce 1862, tedy krátce poté, co vstoupil v platnost nový spolkový zákon a kdy došlo v rámci obou hlavních etnik k rozmachu spolkového hnutí. Patřil tak mezi nejstarší německé spolky v Čechách. Jeho činnost měla směřovat k podpoře německé kultury, školství a zájmové činnosti, což se mj. odráží i v počtu valných hromad a dalších zasedání nejrůznějších organizací, které se v jeho prostorách konaly. Již záhy se tak Německý dům stal centrem německého společenského a kulturního dění v Praze. Vzhledem k výši členského příspěvku se však do spolku nemohl přihlásit každý, a proto existovaly tři druhy členství: řádné, mimořádné a přidružené. Svědčí to mj. i o prestiži, kterou se příslušnost ke spolku vyznačovala. Jejím dalším znakem byl fakt, že uchazeče o členství ve spolku musel doporučit minimálně jeden stávající člen a že všechny uchazeče muselo schválit předsednictvo. V důsledku toho se členy stali nejen příslušníci vyšší střední podnikatelské třídy, ale i příslušníci občanských povolání, univerzitní a středoškolská profesori, nezřídka i zahraniční diplomaté působící v Praze a též ženy. Nelze nezmínit vysoký podíl osob s židovskými kořeny, který za první republiky odhadem činil třetinu členstva. Právě tento fakt je jedním z důvodů, proč spolek poměrně dlouho odolával nacionální a rasové radikalizaci, jakkoli se nakonec rasovým omezením nevyhýbal.¹⁸ Teprve 18. prosince 1939 byly totiž valnou hromadou schváleny změny stanov spolku, které nově vyžadovaly, aby každý člen spolku byl tzv. soukmenovcem podle rasových kritérií NSDAP, a zároveň bylo rozhodnuto, že spolek bude spravován podle vůdcovského principu.¹⁹ Fakticky se ovšem zmíněná opatření, včetně vylučování, realizovala již od předchozí valné hromady v lednu 1939.

V průběhu 20. a 30. let pomalu, ale jistě narůstaly potíže spolku, jednak s městskou radou, neboť dle dochovaných výstřížků byl Německý dům současně považován za centrum nacionalistických Němců, kteří dostatečně nepracují „pro republiku“, dále např. z dlouhodobého hlediska jasně patrným úbytkem členské základny, což vedlo k postupnému

18 KÖPPLOVÁ, Petra: Dvě strany jedné ulice. Česko-německé napětí v Praze na příkladu Německého kasina a Obecního domu. In: LEDVINKA, Václav – SVATOŠOVÁ, Hana (eds.): *Město a jeho dům. Kapitoly ze stoleté historie Obecního domu hlavního města Prahy (1901–2001)*, Praha 2002, s. 50.

19 AHMP, f. Německý dům – Casino Praha, k. 1, inv. č. 218 (návrh změn stanov).

ubývání finančních prostředků.²⁰ Pro ilustraci: k 30. září 1937 čítal spolek 871 řádných, 1396 mimořádných a 148 přidružených členů, celkem tedy 2415, což bylo o 119 méně než v září 1936.²¹ Také v předsednictvu tohoto spolku se objevují celostátně známá jména. Na valné hromadě konané 10. ledna 1939, která fakticky znamenala definitivní ovládnutí spolku nacisty, byli na jednotné kandidátce zvoleni mj. již zmíněný vůdce německé menšiny ve druhé republice Ernst Kundt a bývalý čelný politik DCV a představitel jejího konzervativního křídla Karl Hilgenreiner.²² V průběhu roku 1939 zasílalo představenstvo spolku pozdravné a děkované dopisy nacistickým funkcionářům, např. 16. března obdržel blahopřejný telegram i Adolf Hitler, a Německý dům se stal místem oslav a setkávání u příležitosti dnů pro nacisty významných: narozeniny vůdce 20. dubna, příjezd říšského protektora von Neuratha 12. dubna či veřejné vysílání Hitlerových rozhlasových projevů 19. dubna, 1. května a 1. září 1939.²³

Dalším příkladem organizace, která musela v roce 1939 reagovat na nové poměry, byl Spolek německých malířek (Verein deutscher Malerinnen) se sídlem v Praze. Co do počtu členek se jednalo o malý spolek, přesto (nebo právě proto) jsou provedené organizační změny dobře patrné. Spolek byl založen jako nepolitický s cílem hmotně podporovat německé malířky, a proto stál dlouhou dobu zcela stranou politického dění. To do jeho činnosti zasáhlo až vznikem protektorátu a snahou místních stranických kruhů NSDAP kontrolovat veškerý německý spolkový život. Již 3. dubna 1939 rozeslal pražský vedoucí NSDAP Konstantin Höß místním stranickým vedoucím oběžník, ve kterém oznamuje ukončení evidence pražských německých spolků. Dále zde nařizuje:

1. všechny spolky dohromady tvoří tzv. „Vereinsring“ (Kruh spolků), který byl založen 27. března 1939; Kruh je přičleněn k Úřadu kultury (Kulturamt) krajské správy NSDAP;

2. představenstva spolků do 15. května dodají vedoucímu Kruhu spolků písemný doklad o změně stanov, které mají obsahovat mj. následující body:

20 AHMP, úvod k inventáři, f. Německý dům – Casino Praha od Veroniky Knotkové, s. 2. V roce 1931 měl spolek nejvíce členů – 3308.

21 AHMP, f. Německý dům – Casino Praha, k. 8, inv. č. 334 (valné hromady).

22 Tamtéž, inv. č. 335.

23 Tamtéž, inv. č. 336.

- bude zaveden vůdcovský princip, kdy na návrh místního vedoucího NSDAP jmenuje krajský vedoucí, čili zmíněný Konstantin Höß, „vůdce spolku“ (Vereinsführer), který si následně sám zvolí své spolupracovníky;
- členem spolku může být pouze soukmenovec (Volksgenosse), který musí odpovídat rasovým kritériím norimberských zákonů.²⁴

Z výroční zprávy spolku pro rok 1939 jsou patrné i další požadavky ze strany NSDAP, které byl spolek nucen splnit. Krátce po obsazení Čech a Moravy si pověřenec pro organizaci u říšského protektora vyžádal od spolku a jeho Nadace Hermíny Laukotové²⁵ (Hermine Laukota – Stiftung) finanční zprávu k 15. březnu 1939 a údaje o účelu, organizaci a dějinách spolku, aby mohl posoudit, zda bude i nadále činnost spolku povolena. Po dobu rozhodování byla zmrazena veškerá spolková hotovost. Čestná předsedkyně spolku Adelheid Castellain k tomu podotýká, že se jednalo o běžný postup, který v takových případech nacistické úřady používaly. K povolení činnosti a uvolnění prostředků došlo až v říjnu 1939.²⁶ V mezidobí musely spolek opustit všechny členky neárijského původu a nově příchozí musely splňovat nařízení norimberských zákonů. Spolek pak koncem roku 1939 čítal 13 podporujících a 38 tvořících členek. Jako zajímavost lze uvést, že Spolek německých malířek jako první z německých spolků v protektorátu uspořádal v prosinci 1939 uměleckou výstavu, na které představil díla svých členek.²⁷

Zcela jiným vývojem prošlo německé vysoké školství. Na půdě německých škol měly myšlenky nacistického světového názoru silnou odezvu již za první republiky, a i proto byly již záhy po Mnichovu de facto napojeny na říšské vysoké školství, které bylo plně glajchšaltováno. Vedení pražské německé univerzity (NU) tak koncem roku 1938 nemělo v podstatě žádný prostor, aby se bránilo proti nařízení o arizaci vysokých škol.²⁸ V roce 1939

24 AHMP, f. Spolek německých malířek (neuspořádáno), k. 3.

25 Hermine Laukota (1853–1931), pražská německá malířka, zakladatelka „Deutsche Kunst- und Übungsstätte für Frauen“, která po své smrti odkázala veškeré své jmění nástupci této organizace – Spolku německých malířek.

26 Docházelo i k rozhodnutím opačným, viz. pozn. 9.

27 AHMP, f. Spolek německých malířek (neuspořádáno), k. 3.

28 Koncem roku 1938 bylo z celkového počtu studentů více než 10 % židovského původu, což bylo více než dvojnásobek celoříšského průměru; MÍŠKOVÁ, Alena: *Německá (Karlova) univerzita od Mnichova k 9. květnu 1945 (Vedení univerzity*

tak z NU odešla celá řada vyučujících i žáků. Zejména ztráty v učitelském sboru se ani během následujících válečných let nepodařilo zacetit. Z celoříšského hlediska se NU řadila mezi univerzity s nejvyšším podílem vyloučených vyučujících (32 % a více), a sice mezi Berlín, Frankfurt a Vídeň.²⁹

Po 15. březnu 1939 se na NU velmi rychle prosadil vliv nových struktur vysokoškolské správy. Škola se nově dělila na Svaz docentů a Svaz studentů, který tvořili všichni zapsaní studenti německého původu a mateřské řeči bez ohledu na státní příslušnost. Studentstvo, potažmo celá univerzita, tak ztratilo stejně jako v říši možnost svobodného sdružování. Platilo to zejména u volby různých zástupců, kteří byli nyní na základě vůdcovského principu jmenováni.³⁰ Formálně pak bylo zařazení německých vysokých škol v protektorátu do říšské správy završeno nařízením Adolfa Hitlera z 2. srpna 1939. Německá univerzita a pražská i brněnská technika tak byly od 1. září 1939 definitivně vyňaty z dosavadní, byť ryze formální správy protektorátní a NU dostala označení Německá Karlova univerzita (Deutsche Karls-Universität), čímž jí byla opětně přiznána tradice, o níž bezúspěšně bojovala po celé období první republiky. Symbolicky bylo navíc vše umocněno 31. srpna 1939 převzetím sporných historických univerzitních insignií v budově protektorátního ministerstva školství.³¹ Převzetí vysokých škol do říšské správy komentoval v tisku i pražský vedoucí NSDAP Höß. Ve svém blahopřejném článku vyjádřil přesvědčení, že se tímto krokem ještě více zintenzivní již tak dobrá nacionálně socialistická vzdělávací role německých vysokých škol v Praze a zároveň přislíbil všemožnou podporu ze strany pražské NSDAP.³²

Vypuknutí války 1. září 1939 se samozřejmě promítlo i na stránkách německého protektorátního tisku. Nejvíce prostoru bylo však věnováno samotnému polskému tažení, o jásajících davech v zázemí ani zmínky. Situace v protektorátu tak kopírovala situaci v říši. Propaganda spíše než nadšení širokých mas zdůrazňovala osudovost doby a nutnost stát pevně za vůdcem. V protektorátních německých novinách se pak od počátku při-

a obměna profesorského sboru), Praha 2002, s. 45.

29 Tamtéž, s. 56.

30 Tamtéž, s. 64.

31 *Verordnungsblatt des Reichsprotektors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 94; *Praeger Abend*, 4. 9. 1939, s. 3.

32 *Der Neue Tag*, 6. 9. 1939, s. 6.

rovnával osud Gdaňska a jeho Němců ke zkušenostem sudetských Němců, což se promítlo i v otištění blahopřejných dopisů pražského vedoucího NSDAP Konstantina Höbe a náměstka pražského primátora Josefa Pfitznera gdaňskému župnímu vedoucímu Forsterovi.³³ I nadále pak byly spíše popisovány jednotlivé aktivity stranických předáků než zprávy o velkých veřejných akcích.³⁴ Větší série shromáždění se pak konala ve dnech 9. a 10. září 1939 na jižní Moravě (např. v Hodoníně, Zlíně, Uherském Hradišti) a promluvil na nich krajský vedoucí Karl Folta. Ve svých projevech zdůraznil výše zmíněné body a neopomněl připomenout židovské a zednářské nepřátele říše. Zmínil se rovněž o přátelské spolupráci se Sovětským svazem a s ním uzavřeném paktu, který způsobil, že se „západním štváčům“ nepodařilo Německo obklíčit.³⁵

I stranická zpravodajská služba SD hlásila, že nálada mezi německým obyvatelstvem není jednotná. Zatímco z Českých Budějovic je hlášen optimismus a plná důvěra v konání vůdce, tak např. v Praze je prý mezi Němci nálada spíše sklíčená, což je namnoze přičítáno intenzivní české šeptané propagandě. Hlášení z Brna pak zmiňuje šíření demoralizujících zpráv rakouskými rezervisty, kteří vyprávějí o nouzi ve Vídni.³⁶

Na stránkách novin se mj. objevovaly i zprávy o tom, jak němečtí obyvatelé protektorátu sledují polské tažení. Ve výlohách německých obchodů, v restauracích či továrnách byly vystaveny mapy Polska a každý den (někdy i několikrát denně) se na nich pomocí špendlíků nově vyznačoval postup Wehrmachtu. Každý tak prý má možnost sledovat „hrdiný boj německých vojáků na východě“. Velká mapa byla k vidění též v okně Centrály říšských drah na německém korzu v ulici Na Příkopě.³⁷ Zajímavá zpráva komentuje neoprávněné nošení stranických odznaků. Všichni byli důrazně nabádáni, že odznak může nosit pouze řádný člen NSDAP. Výmluvná je poznámka o tom, že ti, kdo pracují v židovských obchodech,

33 Tamtéž, 2. 9. 1939, s. 2.

34 Viz např. zprávu o cestě K. Höbe po středočeských organizacích NSDAP v *Der Neue Tag*, 5. 9. 1939, s. 4 nebo pozdravný telegram Hitlerovi od ostravského vedoucího Willi Heinzeho, *Volksdeutsche Zeitung*, 5. 9. 1939, s. 6.

35 *Volksdeutsche Zeitung*, 13. 9. 1939, s. 3.

36 NA ČR, f. Úřad říšského protektora, k. 301, sign. 114-303/3. Denní hlášení SD č. 85 ze 7. 9. 1939, s. 2.

37 *Prager Abend*, 20. 9. 1939, s. 3.

musí odznak během pracovní doby sundat. Dodržování nařízení bylo kontrolováno hlídkami.³⁸

Opatřením, které dále upevňovalo dozor nacistických úřadů nad protektorátními Němci, bylo nařízení protektora o opatrování pracujících Němců ze 14. září 1939. V čistě německých provozech je Německou pracovní frontou (Deutsche Arbeitsfront – DAF) ustanoven tzv. představený závodu. Ten po dohodě s představiteli provozu navrhne radu důvěrníků, kterou následně schválí protektor. Totéž platilo pro podniky se smíšeným dělnictvem, kde bylo minimálně pět Němců. V závodech s českým majitelem a minimálně pěti Němci povolá protektor na návrh místního představeného DAF tzv. mluvčího.³⁹ Zavedením institutu mluvčího reagovala DAF na odlišné poměry v protektorátu oproti říši, kde byl v podnicích jmenován pouze tzv. představitel závodu.⁴⁰ Ve zprávě SD je později konstatováno, že z české strany jmenování mluvčích nenarazilo na žádný odpor. Došlo však ke komplikacím ze strany DAF, která odmítala uznat protektorovo právo odvolat představeného závodu či mluvčího i s důvěrníky. Na příkladu z Jihlavy je ukázáno, že DAF si dokázala prosadit svou. K propouštění zde mohlo dojít pouze po dohodě DAF s majitelem podniku.⁴¹

Jedním z opatření, které zasáhlo do každodenního života všech obyvatel protektorátu, bylo povinné zatemnění. Nařízení o jeho případném zavedení vyšlo tiskem již 26. srpna 1939 a v platnost vešlo hned 1. září 1939.⁴² Vzhledem k rychlému průběhu bojů a faktické likvidaci polského letectva v prvních dnech války bylo však již 9. září rozhodnuto o jeho zmírnění, a tak mohla být protektorátní města osvětlena až do 11 hodin v noci.⁴³ V souvislosti se zatemněním je zajímavá zpráva pražského SD, že pražští taxikáři pod záminkou horší viditelnosti vybírají v noci od zákazníků více peněz.⁴⁴ V průběhu září se objevují i články, které jsou přímo či

38 *Volksdeutsche Zeitung*, 7. 9. 1939, s. 6.

39 *Verordnungsblatt des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 142.

40 *Der Neue Tag*, 8. 9. 1939, s. 5.

41 NA, f. Úřad říšského protektora, k. 300, sign. 114-302/2. Denní hlášení SD č. 143 z 14. 11. 1939, s. 7.

42 *Verordnungsblatt des Reichsprotectors in Böhmen und Mähren*, roč. 1939, s. 71, 99.

43 *Prager Abend*, 9. 9. 1939, s. 1.

44 NA, f. Úřad říšského protektora, k. 301, sign. 114-303/3. Denní hlášení SD č. 81 z 3. 9. 1939, s. 4.

nepřímo zaměřeny proti Čechům. Jedná se zejména o kritiku křečkování všeho, co lze v obchodech sehnat, počínaje potravinami (hlavně káva, cukr, mýdlo, máslo, vejce), přes spotřební zboží (např. Baťa ohlásil v září nárůst prodeje bot o 250 %) až po pohonné hmoty.⁴⁵ Němečtí novináři si všímali i takových věcí, jako bylo lpění Čechů na mezinárodním označením „CS“ na českých autech. Je připomínáno, že po 15. březnu 1939 by se měla auta označit německým „D“.⁴⁶

▲
Vůdce a říšský kancléř Adolf Hitler na Pražském hradě přijal pražského primátora Otakara Klapku (s brýlemi) a jeho náměstka Josefa Pfitznera.
Zdroj: ČTK

45 NA, f. Úřad říšského protektora, k. 301, sign. 114-303/3. Denní hlášení SD č. 89 z 12. 9. 1939, s. 2 a k. 301, sign. 114-303/2, Denní hlášení SD č. 110 z 6. 10. 1939, s. 7.
46 *Prager Abend*, 29. 9. 1939, s. 3; NA, f. Úřad říšského protektora, k. 301, sign. 114-303/3. Denní hlášení SD č. 79 z 1. 9. 1939, s. 1.

▲
*Schůze Spolku pro dějiny Němců v sudetských zemích v posluchárně
č. 131 Německé Karlovy univerzity (před válkou Filozofická fakulta UK).
Zdroj: ČTK*

Imatrikulace na Německé Karlově univerzitě v Praze. Zdroj: ČTK

Nacisté pochodují přes Karlův most v Praze. Zdroj: ČTK